

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Om Begrebet Ironi

Citation: Kierkegaard, Søren: "Om Begrebet Ironi", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-bi-txt-shoot-idb081c75b-d6d8-442a-8cce-10f400e341d6.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Xenophon

Vi maae foreløbig erindre om, at Xenophon havde en *Hensigt* (og allerede det er en Mangel eller en besværlig Overflødig¹), den nemlig, at vise, hvilken himmelraabende Uretfærdighed det var af Athenienserne at dømme Socrates fra Livet. Dette er nu ogsaa i besynderlig Grad lykkedes Xenophon, saa at man snarere skulde troe, at det var Xenophons Hensigt at bevise, at det var en Taabelighed eller en Feiltagelse af Athenienserne at fordømme Socrates; thi Xenophon forsvarer ham paa en Maade, hvorved Socrates gjøres ikke blot uskyldig, men aldeles ufarlig, saa man falder i den dybeste Forundring over, hvilken Dæmon der maa have forhexet Athenienserne i den Grad, at de har kunnet see Mere i ham end i hvilkenensomhelst anden godmodig, snaksom og snurrig Patron, der hverken gjør Ondt eller Godt og ikke staaer noget Menneske i Veien, og mener det saa inderlig vel med den hele Verden, naar den blot vil høre paa hans Slaabrokspassiar. Og hvilken harmonia præstabilita i Galskab, hvilken høiere Eenhed i Vanvid hører der dog ikke til, at Plato og Athenienserne forene sig om at ihjelslaae og uddødeliggjøre en saadan skikkelig Spidsborger? Det vilde jo være en Ironi over Verden uden Lige. Som det undertiden gaaer i en Disput, hvor netop Stridspunktet, ved at bringes paa en vis Spidse, begynder at interessere, at en tjenstvillig Trediemand nu godhedsfuldt paatager sig, for at forsone de stridende Magter, at føre hele Sagen tilbage paa en Trivialitet, saaledes maae omtrent Plato og Athenienserne være blevne tilmode ved Xenophons ireniske Indlæg. Xenophon har virkelig, ved at bortskjære alt det Farlige fra Socrates, tilsidst reduceret ham aldeles in absurdum, formodentlig til Vederlag for, at Socrates saa tidt gjorde det ved Andre.

1. Xenophon har havt saa megen Mistillid baade til Socrates og til Sandheden overhovedet, at han ikke har turdet lade Socrates gaae paa egen Haand, og derfor bestandig er tilrede med at indskjærpe, hvor ubilligt, hvor uretfærdigt det var af Athenienserne, hvor ganske anderledes det forekom ham.
(tilbage)

Hvad der nu endmere gjør det vanskeligt, at faae en klar Forestilling om Socrates' Personlighed gennem Xenophons Fremstilling, det er den *totale Mangel* paa *Situation*. Den Basis, paa hvilken den enkelte Samtale bevæger sig, er ligesaa usynlig og overfladisk som en ret Linie, ligesaa monoton, som den Grund, Børn og Nürnbergere i Almindelighed anlægge for deres Malerier, er eensfarvet. Og dog var den af stor Vigtighed med Hensyn til Socrates' Personlighed, der netop maa have ladet sig ahne i en hemmelighedsfuld Nærværelse i og en mystisk Svæven over det yppige atheniensiske Livs brogede Mangfoldighed, der netop maa have ladet sig forklare gennem en Duplicitet af Existents, omtrent som Flyvefiskens i Forhold til Fiske og Fugle. Og denne Fremhæven af Situation var netop vigtig for at vise, at det for Socrates Centrale ikke var et fixt Punkt, men et ubique et nusquam; for at fremhæve den socratiske Sensibilitet, der ved den fineste og svageste Berøring strax mærkede Ideens Tilstedeværelse, strax fornam den i Alt værende corresponderende Electricitet; for at anskueliggjøre den ægte socratiske Methode, der ikke fandt noget Phænomen for ringe til begyndende herfra at arbeide sig op i selve Tænkningens Sphære. Denne socratiske Mulighed af at begynde, hvor det skulde være, virkeliggjort i Livet, skjøndt den vel som oftest vilde være bleven ubemærket af Mængden, for hvem det altid bliver en Gaade, hvorledes de ere komne ind i den eller den Gjenstand, fordi deres Undersøgelser som oftest ende og begynde i et stagneret¹ Gadekjær, – dette sikkre socratiske Perspektiv, for hvilket ingen Gjenstand var saa kompakt, at han jo øieblikkelig skuede Ideen¹ deri, og det ikke famlende, men med umiddelbar Sikkerhed, og dog i sig selv tillige havde det prøvede Blik for Perspektivets tilsyneladende Forkortelser, og saaledes ikke ved en Subreption trak Gjenstanden til sig, men blot beholdt den samme endelige Udsigt, medens den derunder for Tilhøreren og Tilskueren Skridt for Skridt dukkede frem, – denne socratiske Tarvelighed, der dannede en saa skjærende Modsætning til Sophisternes indholdsløse Larmen og umættende Svælgen, alt dette var det, man maatte have ønsket, at Xenophon havde ladet os fornemme. Og hvilket Liv vilde derved ikke være kommet i Fremstillingen, naar man midt under Haandværkernes travle Arbeiden, under Pakæslernes Skryden, havde skuet det guddommelige Islæt, hvormed Socrates *gjennemvirkede* Existentsen; naar man midt under den støiende Larm paa Torvet havde hørt den guddommelige Grundaccord, der gjennemlød Tilværelsen, idet hver enkelt Ting var for Socrates en billedlig og ikke uheldig Betegnelse af Ideen, hvilken interessant Conflict mellem det jordiske Livs meest dagligdags Udtryks-Former og Sokrates, der, som det syntes, sagde netop det Samme. Denne Situationens Betydning mangler derfor heller ikke hos Plato, kun er den reen digterisk, og viser saaledes netop dens egen Gyldighed og Manglen hos Xenophon.

1. For Socrates var der intet i den Forstand Staaende; med Hensyn til hans Anskuelse af Erkjendelsen gjælder det om samme, hvad vi i Evangeliet læse om Vandet i den Dam Bethesda, at det kun var helbredende, naar det *rørtes*.
(tilbage)
2. Naar jeg her opfatter Socrates' Anskuelse af Ideens Forhold til

Phænomenet som et positivt, og derved skulde forekomme den opmærksomme Læser at gjøre mig skyldig i en Selv-Modsigelse, med Hensyn til min senere Opfattelse at dette Forhold efter socratisk Betragtning, skal jeg blot tillade mig et Par Bemærkninger. For det Første er det grundet i Socrates' Polemik mod Sophisterne, der slet ikke kunde komme ud af det med Virkeligheden, hvis Speculation tilsidst blev saa høitflyvende, hvis Veltalenhed blev saa udspilet, at de tilsidst slet Intet kunde sige for lutter Ideer. I Modsætning hertil dvælede Socrates nu altid ved de laveste Forhold i Livet, ved Spise og Drikke, ved Skomagere, Feldberedere, ved Hyrder og Pakæsler, og ved at tvinge dem ned i denne Sphære nødsagede han dem til at anerkjende det Forskruede i dem selv. Men for det Andet var dog Existentsen selv ham bestandig kun Billede, ikke Moment i Ideen, og dette viser hans Idee som abstrakt, hvilket endnu bestyrkes mere derved, at han ingen kvalitative Bestemmelser havde med Hensyn til Phænomenets Forhold til Ideen, det Ene var ham ligesaa godt som det Andet, fordi Alt var Billede og kun Billede, ligesom man jo ogsaa maa ansee det for et Tegn paa, at man kun har Ideen i dens Abstraction, naar man finder, at Gud er ligesaa kjendelig tilstede i et Halmstraa som i Verdenhistorien, da det dog væsentlig løber ud paa, at han intetsteds er reelt tilstede, og endelig var den Idee, Socrates havde, bestandig den dialectiske, den logiske Idee; herom mere siden.

(tilbage)

Men som Xenophon paa den ene Side mangler Øie for Situation, saa *mangler* han paa den anden Side *Gehör* for *Replik*. Ikke som om de Spørgsmaal, Socrates gjør, og de Svar, han giver, ikke vare rigtige, tvertimod de ere altfor rigtige, altfor seiglivede, altfor kjedelige¹. Hos Socrates var nu Repliken ikke den umiddelbare Eenhed med det Sagte, den var ikke en Udstrømmen, men en bestandig Tilbagestrømmen, og det, man savner hos Xenophon, er *Gehör*et for Replikens i Personligheden uendeligt gjenlydende baglænds Echo (thi ellers er Repliken Tankens Forplantelse gennem Lyden forlænds). Jo meer nu Socrates havde undermineret Existentsen, jo dybere og nødvendigere maatte hver enkelt Yttring gravitere mod den ironiske Totalitet, der som aandelig Tilstand var uendelig bundløs, usynlig, udelelig. Denne Hemmelighed har nu Xenophon slet ikke ahnet. Man tillade mig ved et Billede at anskueliggjøre hvad jeg mener. Der eksisterer et Stykke, som forestiller Napoleons Grav. To store Træer overskygge den. Videre er der ikke at see paa Stykket, og den umiddelbare lagttager seer ikke Andet. Imellem de to Træer er der et tomt Rum; idet Øiet følger langs med dets Contur-Omrids, fremtræder pludselig af dette Intet Napoleon selv, og nu er det umuligt at lade ham forsvinde igjen. Det Øie, der engang har seet ham, seer ham nu med en næsten ængstende Nødvendighed altid. Saaledes ogsaa med Socrates' Repliker. Man hører hans Taler, ligesom man seer Træerne, hans Ord betyde det, de lyde paa, ligesom Træerne ere Træer, der er ikke en eneste Stavelse, der giver et Vink om en anden Fortolkning, ligesom der ikke er en eneste Streg, der antyder Napoleon, og dog, dette tomme Rum, dette Intet er det, der gjemmer det Vigtigste. Som vi i Naturen finde Exempler paa Steder, der ere saa besynderlig konstruerede, at de, der staae nærmest, ikke kan høre den Talende, men kun de, der staae paa et bestemt Punkt, ofte i lang Afstand; saaledes ogsaa med Socrates' Repliker, naar vi blot erindre, at at høre her er identisk med at forstaae, og ikke at høre med at misforstaae. Det er disse to Hovedmangler, jeg foreløbig maa udhæve hos Xenophon, og dog er Situation og Replik den Complexus, der udgjør Personlighedens Ganglie- og Cerebral-System.

1. Dersom derfor Xenophons Opfattelse af Socrates er rigtig, saa troer jeg, at man i det forfinede, nyfigne Athen snarere har villet havt Socrates af Dage, fordi han kjedede dem, end fordi de frygtede ham, og man vil dog vist indrømme mig, at det, at Socrates kjedede dem, var en ligesaa gyldig Grund til at henrette ham, som Aristides' Retfærdighed var en gyldig Grund for Athenienserne til at vise ham i Landflygtighed.
(tilbage)

Vi gaae over til den *Samling af Betragtninger*, som findes hos Xenophon tillagte Socrates. Disse Betragtninger ere nu i Almindelighed saa lavstammede og forkrøblede, at det ikke er vanskeligt men for Øiet sløvende at overskue den hele Mængde. Kun sjelden hæver Betragtningen sig til en poetisk eller filosofisk Tanke, og trods det skjønne Sprog er Udviklingen ganske i samme Smag, som enten vort Folkeblads Grundigheder eller en naturbeundrende Seminarists himmelske Degneskrig¹.

1. Kun sjelden hører man midt i denne vanslægtede *Prosa* en Bemærkning, der endnu har Noget tilbage af sin himmelske Oprindelse, skjøndt altid med en *forstyrrende* Tilsætning. Som Exempel vil jeg for Xenophons Skyld anføre *Mem. I, 1, 8*. Han taler om de Ting, som den menneskelige Kløgt selv kan udføre, og føier da til: τὰ δὲ μέγιστα τῶν ἐν τούτοις ἔφη τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι· οὔτε γάρ τοι τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευσάμενῳ δῆλον ὅστις καρπώσεται κτλ. Socratisk er nu heri det Modsætningsforhold, der antydes mellem Menneskenes travle Virksomhed, og hvad der udrettes endog indenfor de Grændser, der betegne den menneskelige Virksomheds Territorium; socratisk er det først at skildre det Gebeet, der er utilgjængeligt for den menneskelige Viden (§ 6: περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ὅπως ἀποβήσοιτο, μαντευσομένους ἔπεμπεν, εἰ ποιητέα), derpaa at antyde, hvad dog Menneskene selv formaae at udrette, og naar nu Sindet er gaaet til Ankers ved denne Tryghed, da pludselig at skrække det op ved at vise, at de dog igjen ei heller her formaae Noget, ved ligesom at optøe den Iis, hvori de vare indefrosne og komne til Ro som paa det faste Land, og lade dem atter drive for Strømmen. Kun maatte vi ikke savne Ironien; thi den er det netop, der fravrister dem det Sidste; men hos Xenophon mangler den; thi denne Betragtning indledes med de Ord: τὰ δὲ μέγιστα (socratisk vilde det naturligviis have lydt: den lille Vanskelighed, der bliver tilbage o. s. v.). Paa den anden Side maatte vi heller ei savne den Mulighed af, den Disposition til og Truen med en dogmatisk Anskuelse, som maa have været Socrates eiendommelig. For at begrunde den Bemærkning, at Guderne havde netop i de endelige Ting forbeholdt sig det Største, viser Socrates, at Ingen kjender sin tilkommende Skjæbne, og at altsaa denne Uvidenhed er et Skjær, hvorpaa enhver kløgtig Assurere kan strande. Snarere maatte man have ventet, at Socrates vilde have udhævet, netop idet han gjør tilsyneladende Menneskene til selvvirksomme, at de ikke engang vare Guddommens Medarbeidere, at deres hele travle Virksomhed var et Intet eller en blot Modtagen, saa at om de end gravede med Dunkraft istedetfor Haandkraft og pløiede favnedybe Furer, de dog ikke fandt Frugtbarhed i Jorden, naar Guddommen ikke vilde det. Thi den Uvidenhed om sin endelige Skjæbne, som Socrates her udhæver som Menneskeslægtens fælleds Lod, var vel aldrig Menneskene ubekjendt, hvorimod den totale Uformuenhed, der paa Gjerningens Gebeet er den egentlige Analogi til den totale Uvidenhed i Erkjendelsen, altid behøvede en Socrates' Indskjærpelser. – Man kunde nu vel indvende mig, at der paa det omtalte Sted netop er Tale om Udfaldet, om den i Gudernes hemmelige Raad skjulte Mulighed, at Modsætningen er imellem det, der slet ikke kan være Gjenstand for nogen Beregning, og det, som ved første Øiekast synes med al Sikkerhed at lade sig beregne. Men at Ironien i ethvert Fald mangler der, vil vist Enhver indrømme, som og at det, udført som nys antydet, vilde give langt mere socratisk Indblik i Menneskets Natur og Væsen, idet Socrates da ikke bragte Mennesket i Collision med Tilfældighed, men med Nødvendighed. Det var jo muligt, at Hagel kunde nedslaae Landmandens Afgrøde; men at der ingen Spirekraft skulde være i Jorden, naar Guddommen ikke vilde det, tiltrods for alle menneskelige Operationer, det er dog en langt dybere Negation. Det ene er en Opfattelse af Muligheden som Mulighed, det andet et Forsøg paa at lade endog Virkeligheden vise sig som en hypothetisk Mulighed. – Vi ville tage et andet Exempel, hvor Socrates endog i Xenophons Fremstilling synes at nærme sig Ironien, *Mem. I, 2*, den bekjendte Samtale med Kritias og Charikles. Men Socrates bevæger sig her mere paa Sophistikens Gebeet (§ 36 μηδ' ἀποκρίνωμαι οὐν, ἔφη, ἂν τις με ἐρωτᾷ νέος, ἐὰν εἰδῶ, οἶον, ποῦ οἰκεῖ χαρικλῆς; ἢ, ποῦ ἐστὶ Κριτίας); og er altsaa kun forsaavidt ironisk, som Sophistik vel kan nærme sig dertil, men er dog kvalitativt forskjellig fra Ironien. Herom mere siden. Og besynderligt nok, Charikles er virkelig vittigere end Socrates, idetmindste overbyder det bekjendte Svar ham langt: φυλάττου,

ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς βοῦς ποιέσης. – Jeg har lidt vidtløftigere udviklet disse to Exempler for at vise, at endog da, naar det hos Xenophon streifer nærmest over paa en Opfattelse af Sokrates, faaer man dog ingenlunde det Bifrontiske i ham, men blot et Noget, som hverken er det Ene eller det Andet.
(tilbage)

Idet vi nu gaae over til de af Xenophon opbevarede socratiske Betragtninger, ville vi, uagtet de ofte synes blot at være sammenbragte Børn, dog stræbe at forfølge den mulige Familie-Lighed.

Vi haabe, at Læserne vil give os Ret i den Bemærkning, at den empiriske Bestemmelse er Mangelkanten, at Anskuelsen er Cirklen, og at der forbliver i al Evighed en kvalitativ Forskjel imellem dem. Hos Xenophon stripper nu den omføjende Betragtning altid i Mangelkanten, bedrager vel ofte sig selv, idet den, naar den har et langt Stykke liggende for sig, troer at have den sande Uendelighed og derfor, ligesom et Insekt, der kryber langs en Polygon, falder ned, idet det, der viste sig som en Uendelighed, kun var en Vinkel.

Hos Xenophon er *det Nyttige* et af Udgangs-Punkterne for den socratiske Underviisning. Men det Nyttige er netop den Mangelkant, der svarer til det Godes af sig selv udgaaende og til sig selv tilbagevendende, mod ingen af sine egne Momenter ligegyldige, men i dem alle og heel i dem alle og heel i hver især sig rørende, indre Uendelighed. Det Nyttige har nu en uendelig Dialectik, og tillige en uendelig slet Dialectik. Det Nyttige er nemlig det Godes udvortes Dialectik, dets Negation, der løsrevet som saadant blot bliver et Skyggernes Rige, hvor Intet bestaaer, men Alt form- og gestaltløs fortætter og forflygtiger sig, alt i Forhold til Betragterens ustadige og *overfladiske* Blik, hvor hver enkelt Existents kun er en uendelig delelig Brøks-Existents i en evindelig Calculation. (Det Nyttige medierer sig selv Alt endog det Unyttige, da der, ligesom Intet er *absolut* nyttigt, heller ei kan være Noget *absolut* unyttigt, da den absolute Nytte blot er et flygtigt Moment i Livets ustadige Vexel). Denne almindelige Anskuelse af det Nyttige findes udviklet i Samtalen med Aristipp, *Mem.* III, 8. Medens det hos Plato netop er Sokrates, der bestandig fører Sagen ud af den tilfældige Concretion, hvori hans Omgivelser see den, og leder den hen til det Abstracte, er det hos Xenophon netop Sokrates, der tilintetgjør de vistnok svage Forsøg af Aristipp paa at nærme sig Ideen. Jeg behøver ikke videre at udvikle denne Samtale, thi Sokrates' første Attitude viser paa eengang den øvede Fægter og Loven for hele Undersøgelsen. Paa Aristipps Spørgsmaal om han vidste noget Godt, svarer han § 3: ἄρά γε, ἔφη, ἐρωτᾷς με, εἴ τι οἶδα πρυετοῦ ἀγαθόν; hvorved jo strax det discursive Raisonnement er antydet. Ad denne Vei gaaer nu ogsaa hele Samtalen med en Urokkelighed, der ikke gaaer af Veien for den tilsyneladende Paradox § 6: ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόφινος κοπροφόρος καλὸν ἐστίν; Νῆ Δί', ἔφη, καὶ χρυσὴ γε ἄσπις αἰσχρόν, ἔαν πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἔργα ὁ μὲν καλῶς πεποιημένος ᾗ, ἢ δὲ κακῶς. Skjøndt jeg kun har anført denne Samtale som et Exempel, og forsaavidt væsentlig maa henholde mig til det Total-Indtryk, der er Livskraften i Exemplet, skal jeg dog, da jeg tillige har anført det som et Exempel instar omnium, erindre om en Vanskelighed med Hensyn til den Maade, paa hvilken Xenophon indleder denne Samtale. Han lader os nemlig forstaae, at det var et captieust Spørgsmaal af Aristipp for at bringe Sokrates i Forlegenhed ved den uendelige Dialectik, der ligger i det Gode, naar det opfattes som det Nyttige. Han antyder, at Sokrates gennemskuede denne List. Det lod sig nu altsaa tænke, at den hele Samtale var af Xenophon opbevaret som et Exempel paa Sokrates' Gymnastik. Det kunde synes, at der mulig endog slumrede en Ironi i hele Sokrates' Adfærd, at han ved med en tilsyneladende Godtroenhed at gaae ind i den af Aristipp stillede Fælde, derved tilintetgjorde hans snedige Anlæg og bragte Aristipp til at være den, der mod sin Villie maatte gjøre det gjeldende, han havde regnet paa, at Sokrates vilde have fremhævet. Imidlertid vil vist enhver, der kjender Xenophon, finde dette høist usandsynligt, og til yderligere Beroligelse har da ogsaa Xenophon angivet en ganske anden Grund, hvorfor Sokrates bar sig saaledes ad, »for at gavne sin Omgivelse.« Hvoraf man da tydelig seer, at efter Xenophons Opfattelse er det Sokrates' ramme Alvor, saaledes at kalde Undersøgelens begeistrende Uendelighed tilbage paa Empiriens nedenoms slette Uendelighed.

Det Commensurable overhovedet er nu Sokrates' egentlige Tumbleplads, og hans Virksomhed for en stor Deel den at omslutte hele Menneskets Tænken og Handlen med en uoverstigelig Muur, der udelukker al Trafik med Idee-Verdenen. Videnskabernes Studium maa heller ei overskride denne Sundheds-Cordon, *Mem.* IV, 7. Geometri¹ skulde man lære saa meget af, at det kunde hjælpe En til at holde Øie med, at Ens Marker blev rigtigt tilmaalte; det videre Studium af Astronomi fraaades, og han advarer mod Anaxagoras' Speculationer – kort sagt, enhver Videnskab bliver reduceret zum Gebrauch für Jedermann.

1. Man sammenligne hermed den Vægt, Soc. i *de republica* 7de Bog lægger paa Geometrien og dens Betydning, at føre Tanken bort fra det Vordende til det Værende, »thi naar Geometrien nøder os til at anskue Væren, da gavner den, men Vorden, da gavner den ikke.« Smlgn. Plato i *Asts* Udgaave, 4de Bog Pag. 404. Men Vorden (γένεσις) er aabenbart den empiriske Mangfoldighed, og lige i det Følgende taler han ligesaa om Astronomien, og mener, at der ved disse Videnskaber renses, vækkes en Sjæle-Sands, der er mere værd end 1000 Øine, og dadler derfor saavel Astronomer som

Musikere, fordi de blive staaende ved den empiriske Bevægelses-
Lære og den empiriske Harmoni-Lære.
(tilbage)

Dette *Samme* gjentager sig paa *alle Gebeter*. Hans Naturbetragtninger ere aldeles Fabrik-Arbeide, den endelige Teleologi i en Mangfoldighed af Mønstre. – Hans Opfattelse af Venskab skal man ikke beskyldes for Sværmeri. Han mener vel, at ingen Hest¹ og intet Asen har saa megen Værdi som en Ven, men deraf følger naturligviis ingenlunde, at flere Heste og flere Æsler ikke skulde have ligesaa megen Værdi som een Ven. Og det er den samme Socrates, om hvem Plato, for at betegne hans hele indre Uendelighed i Forhold til Venner, bruger et saa sandseligt-aandeligt Udtryk som παιδεραστῆν μετὰ φιλοσοφίας, og Socrates siger selv i Symposiet, at han kun forstaaer sig paa ἐρωτικά. Og naar vi da i Mem. III, 11 høre Socrates samtalende med den tvetydige Dame Theodota, hvor han praler af de Elskovsmidler, han er i Besiddelse af til at lokke unge Mennesker til sig, saa væmmes vi ved ham som ved en gammel Coquette, der endnu troer sig istand til at bedaare, ja vi væmmes endmere, fordi vi ikke kan indsee Muligheden af, at Socrates nogensinde skulde have formaaet det. – Ogsaa i Forhold til Livets mangehaande Nydelser finde vi den samme endelige Nøgtørhed, medens Plato saa storartet tillægger Socrates en Slags guddommelig Sundhed, der gjør ham Umaadelighed umulig og dog ikke berøver ham, men netop skjænker ham Nydelsens fuldeste Maal². Naar Alcibiades i Symposiet lader os vide, at han aldrig har seet Socrates beruset, saa antydes deri tillige, at det var umuligt for Socrates at blive det, som vi jo og i Symposiet see ham drikke alle de Andre under Bordet: Xenophon vilde naturligviis have forklaret det af, at han aldrig overskred en i Erfaring prøvet Recept quantum satis. Det er altsaa ikke hin skjønne harmoniske Eenhed af Naturbestemmelse og Frihed, som betegnes med Udtrykket σωφροσύνη, der hos Xenophon skildres hos Socrates, men en uskjøn Composition af Cynicisme og Spidsborgerlighed. – Hans Opfattelse af Døden er da ligesaa fattig, ligesaa sneverhertet. Dette viser sig hos Xenophon, hvor Socrates seer det Glædelige, i at han nu skal døe, deri, at han bliver fri for Alderdommens Svagheder og Byrder, Mem. IV, 8, 8. I *Apologien* findes der vel enkelte mere poetiske Træk, som § 3, hvor Socrates antyder, at han hele sit Liv igjennem havde forberedt sig paa sit Forsvar; hvorhos dog maa bemærkes, at han, idet han erklærer, at han ikke vil forsvare sig, end ikke da af Xenophon skues i overnaturlig Størrelse (saaledes som f. Ex. Christi guddommelige Taushed ligeoverfor hans Anklagere), men blot ledet af sin Dæmons, Socrates maaskee uforklarlige, Omsorg for hans Eftermæle. Og naar vi af Xenophon (Mem. I, 2, 24) erfare, at Alcibiades var et meget skikkeligt Menneske, saalænge han levede i Omgang med Socrates, men senere blev udsvævende, saa forundrer det os mere, at han blev saalænge i Socrates' Selskab, end at han senere blev udsvævende; thi fra et saadant aandeligt Christiansfeldt, en saadan sammensnærende Maadeligheds Tvangsskole, maatte han jo blive temmelig slugen paa Nydelse. Vi har altsaa i Xenophons Opfattelse af Socrates den *parodierende Slagskygge*, der svarer til Ideen i dens mangfoldige Fremtræden. For det Gode har vi det Nyttige, for det Skjønne det Brugbare, for det Sande det Bestaaende, for det Sympathetiske det Lucrative, for harmonisk Eenhed Nøgtørhed.

1. Mem. II, 4. I, 3, 14.

(tilbage)

2. *Symposiet* (Plato overs. af Heise Pag. 97): Og naar der blev levet høit, forstod han ene ret at nyde; fornemlig overgik han Alle i at drikke, hvortil han dog først maatte nødes, og dog har Ingen, hvilket er det forunderligste af Alt, endnu seet Socrates drukken.

(tilbage)

Hvad nu endelig *Ironien*¹ angaaer, da finde vi aldeles ikke Spor deraf hos hans Socrates. Istedetfor denne fremtræder Sophistik. Men Sophistik er netop Erkjendelsens evindelige Tvekamp med Phænomenet i Egoismens Tjeneste, der netop aldrig kan bringe det til en afgjørende Seier, fordi Phænomenet staaer op igjen ligesaa hurtigt, som det falder, og, da kun den Erkjendelse, der som en frelsende Engel udriver Phænomenet af Døden og oversætter det fra Døden til Livet², kan seire, tilsidst seer sig belæmret af Phænomenernes uendelige Hærskarer. Men Klangfiguren, som svarer til denne monstrøse Mangel, den Livets stille indre Uendelighed, der svarer til denne Larmen og Støien i al Evighed, er enten Systemet eller Ironien, som den »uendelige, absolute Negativitet,« naturligviis med den Forskjel, at Systemet er uendelig veltalende, Ironien uendelig taus. Og saaledes see vi ogsaa her, at Xenophon ganske consequent er kommen til Modbilledet af den platoniske Opfattelse. Af Sophismer findes der nu en tilstrækkelig Mængde i *Memorabilierne*³, men dels mangle de points (f. Ex. de korte Sætninger i Mem. III, 13), dels mangle de den ironiske uendelige Elasticitet, den hemmelige Falddør⁴, gennem hvilken man pludselig styrter ned, ikke som Skolemesteren i Alferne 1000 Favne, men i Ironiens uendelige Intet. Paa den anden Side ere hans Sophismer ligesaa lidet approximatoriske til Anskuelsen. Som Exempel vil jeg anføre Mem. IV, 4, Samtalen med Hippias. Her viser det sig ogsaa, hvorledes Socrates kun gennemfører Spørgsmaalet til et vist Punkt, uden at lade det besvare sig selv i en Anskuelse. Efterat nemlig det Retfærdige er blevet bestemt som identisk med det Lovlige, og Tvivlen om det Lovlige (med Hensyn til, at Lovene forandres, smlgn. § 14) synes at skulle beroliges ved Betragtningen af det til alle Tider af Alle erkjendte Lovlige (Gudsloven), bliver han dog

staaende ved enkelte Exempler, hvor Syndens egen Consequents er iøinefaldende. Ligesom ogsaa i det Exempel, der anføres i § 24 af Utaknemlighed, hvorved Tanken maatte være bleven henført paa den harmonia præstabilita, hvoraf Existentsen er gjennemtrængt, Betragtningen bliver staaende ved den Udvortshed, at den Utaknemlige mister Venner o. s. v., og ikke svinger sig op i den fuldkomnere Tingenes Orden, hvor der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse, hvor Hævnen rammer uden at standses af nogen Endelighed; thi saalænge vi blot blive staaende ved den udvortes lagttagelse, lod det sig jo dog tænke, at den Utaknemlige f. Ex. ikke blev indhentet af den haltende Retfærdighed.

1. Det Ironiske, der er hos Xenophon, er derfor heller ei Ironiens saligt i sig selv hvilende Svæven, men et Opdragelses-Middel, derfor snart opmuntrende mod dem, Socrates virkelig venter Noget af (*Mem.* III, 5, 24), snart blot tugtende (*Mem.* III, 6).
(tilbage)
2. Derfor hører der Mod til al Erkjendelse, og kun den, der har Mod til at offre Livet, frelser Livet, enhver Anden gaaer det, som det gik Orpheus, der vilde stige ned til Underverdenen for at hente sin Hustru op, men Guderne viste ham blot et Skygebillede af hende, fordi de ansaae ham for en kjælen Citharspiller, der ikke havde havt Mod til at offre Livet af Kjærlighed.
(tilbage)
3. *Mem.* IV, 2, et heelt Væv af Sophismer, især § 22.
(tilbage)
4. En hæderlig Undtagelse er *Mem.* IV, 4, 6: ἔτι γὰρ σύ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις, ἃ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; καὶ ὁ Σωκράτης, ὃ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἰππία, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν· σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθῆς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Som bekjendt findes den samme Bemærkning af Polos og det samme Svar af Socrates i *Gorgias*, og man kan ikke nægte, at det hos Xenophon tillagte διὰ τὸ πολυμαθῆς εἶναι vel ikke gjør Ironien dybere, men mere spillende.
(tilbage)

Jeg er nu færdig med min Opfattelse af Socrates, saaledes som han staaer og gaaer i Xenophons Perspektivkasse, og jeg vil blot til Slutning bede Læserne, forsaavidt de skulde have kjedet sig, ikke at vælte Skylden derfor alene paa mig.